

D. Thomas questionem hanc indecisam relinquit; Lyranus revelationem hanc commentitiam asserit, et ab Eliphazo confictam cupit; verosimilius tamen arbitror Eliphazum aliquid per quietem accepisse a spiritu, qui bonus an malus fuerit cum pulchre in utramque partem ventilet, atque momentis suis accurate expendat noster Sanctus, non est quod isdem immoremur. Hoc certe falsum et parum pium est quod Iudei tradunt, Eliphazum de peccatis Jobi oraculum accepisse.

Mystice S. Gregorius, lib. V. Moral. cap. XIX, hunc versum exponens: « Potest, inquit, per verbum absconditum allocutio infima aspirationis asseri, de qua Joannes dicit I. Epist. II, 27: Unctio ejus docet vos de omnibus. Absconditum ergo verbum audire est locutionem S. Spiritus corde concipere, quae profecto seiri non potest, nisi a quo haberi potest: idem cap. XX exponens illa verba sequens: Et quasi furtive suscepit auris mea venas susurri ejus, ait: « Venas superni susurri auris cordis furtive suscepit, quia subtilitatem locutionis intimae afflata mens et rapinam et occulte cognoscit: nisi enim se ab exterioribus desideris abscondat, interna non penetrat; occultatur autem ut audiat, et audit ut occultetur: quia et subtracta a visibilibus invisibilia conspiciat, et repleta invisibilibus visibilia perfecte contemnit. » Anima nimirum spiritalis divina luce illustrata, atque ab aliis curis atque negotiis soluta, libenter se ad Deum vertit, et mundi omniumque rerum inanium obvia cum sponsa ait Cant. II, 13: « Sonet vox illa in auribus meis: » sive illa sit spiritus ille tennis numerose velut resonans, qui suaviter in anima aures illabitur, Heliamque solatur ac beat; sive amici momentis seu doctoris instruentis, sive medici παραρηξία seu consolatoria insillantis. Huic autem animae sapienti, et apud se constituta, non temere peregrinanti, nec ignaviter otiose, quid dulcius et amabilius esse potest cognitione veritatis, in quam prono a natura motu et affectu rapiatur? Quid beatius, quam discipulum fieri Dei, atque in secreto audire illius monita arcanasque voces, atque in modesto animi otio illius familiaritate perfrui?

Ad levitatem itaque inconsultam fugiendam, quae utilis otii fructum atque bonum honestarum cogitationum eripit, commodum est initio considerationis situm quaedam et certum propositum adferre, et hoc satagere, ut non liberis menti habenas relinquamus evagandi quo lubet, sed fortibus eam retinaculis cohibeamus; id denique quod facere proponimus non temeritate juvenili atque improvida, sed vera atque certa animi inductione appetamus: hoc enim desiderium constansque voluntas constabit mentem, ac velut in sapientie officinam et virtutis scholam inducit exedramque docentis Dei Psalm. cii, 20, « ad audiendam vocem sermonum ejus, » ut quilibet Deo dictus dicere possit Psalm. LXXXV, 9: « Audiendam quid loquatur in me Dominus. » Loquatur

sine dubio in illo praesertim otio, si hoc ipsum petimus, si vacuus aere damus, si alienas cogitationes excludimus; et quidem nihil nisi pacem loquetur, nihil, nisi ut justificati pacem habeamus, praedicabit; loquitur autem nobiscum Deus non externa, quae quidem auribus percipi possint, verba pronuntiando, sed eorum ad quos loquitur mentem ita informando, ut non solum res tanquam praesentes mentis oculis cernant, verum etiam a Deo se divinitus moveri sentiant, perinde affecti, ac si ipsum loquentem audirent, aut intelligerent. De qua loquela ita praeclear D. Basilius in Psalm. XXVIII: « Vox, inquit, Dei diversa est ab illis vocibus quas aurium sensu percipimus, nam illa fit per visionem ut in somniis: ut enim in his animus noster quorundam veluti verborum notis imbutur nulla vero ad sensum aurium accedente, sed mente quibusdam rerum formis insignita: sic Dei vox existimanda est, quam propheta audivisse memoratur. » Talem utique vocem Eliphaz hoc loco verbum absconditum nominat, et se a Deo percipisse significat.

Porro ut absconditum hoc Dei verbum et venas susurri ejus percipi a nobis possit, silentium quoddam in animo requiritur sacrum ac venerandum quod sit comes reverentiae ac pietatis: hinc Sophomias monet cap. I, 7: « Silete a facie Domini: » Septuaginta dicunt, εὐσεβείας, reverentiam. Origenes, inquit S. Basilius in Psalm. XXXIII, πᾶσαν ὀργάνην ἔργου, otium agere liberinum ab omni exteriori tumultu, et tranquilla quiete frui eum in κενότητι τῆς καρδίας βοηθητικόν, in arcano veluti cordis recessu et oraculo penetrabili, qui cupit velut e vestigiis persequi contemplationem veritatis. Hanc animi quietem Plotinus lib. VIII Ennead. 3, cap. II, vocat αὐσιότητα λόγου, silentem rationem; sed divinisime S. Dionysius Areopagita Myst. Theol. cap. I, κρηρῶσαν ἄνοιαν, arcanae mystan silentium appellat, de verbo illo abscondito seu mystica theologia loquens: Ἐθα τὰ ἀπόλα και ἀπόλα και ἀργατα τῆς θεολογίας ποσῆρα κατὰ τὸν ὑπερῶσαν ἐκκοιλῶσται τῆς κρηρῶσται ἄνοιαν ἵνα τὸν ἐν τῆ ἀσυστάτῳ τῆ ὑπερῶσται ὑπερῶσται, και ἐν τῆ ἀπόλα ἀναρῆ και ἀρχῆ τῶν ὑπερῶσαν ἀφῆλων ὑπερῶσται τῶν ἀνομιῶν τῆς, ubi simplicia et absoluta et immutabilia theologia mysteria operantur in caligine plusquam lucente silentii arcana docentis, quae in omnimoda intangibilitate prepulchris splendoribus mentes oculis captas superadimplat: uberior de eodem argumento vide S. Dionysium loco citato et ibid. nostras Annot. Quale autem oraculum Eliphaz accepit deinceps exponit dicens:

13. IN HORRORE VISIONIS NOCTURNAE, QUANDO SOLET SOPOR OCCUPARE HOMINES. — Descendit modo ad circumstantias visionis hujus explicandas, primo loco describens tempus, quod nocturnum erit, adeoque propter quietem magis congruum revelationibus percipiendis: in die enim a tumultibus hominum et occupationibus sensuum mens quaedam quasi strepitum patitur, quo fit ut verbi

Deus percipit locum.

Abconditum Dei verbum in silentio audiendum.

Qualis fuit Eliphaz vita.

Vers. 13. Sopor occupare homines. — Descendit modo ad circumstantias visionis hujus explicandas, primo loco describens tempus, quod nocturnum erit, adeoque propter quietem magis congruum revelationibus percipiendis: in die enim a tumultibus hominum et occupationibus sensuum mens quaedam quasi strepitum patitur, quo fit ut verbi

absconditi susurrum plane tenuissimum percipere nullo modo possit: Ita Danieli quoque noctu obfigit revelatio, quam describens ait cap. vii, 2: « Videbam in visione mea nocte: » similiter et Zachariae dicens cap. I, 8: « Vidi per noctem, et ecce vir ascendens, » etc.: simile est quod Eliphaz hic dicit: « In horrore visionis nocturna. » Quae est paraphrastica quaedam noctis descriptio narratio visionis accommodata, quam Septuaginta sic efferunt, εἰς τὴν διὰ καὶ τῆς νυκτὸς ἰσχυρῶν φωνῶν ἐν ἀδρανείῳ, timore autem et sonitu nocturno incidens timor super homines: nox enim timida et tenebrae horridae dicuntur, eo quod homini timorem et horrorem adferant, et quae incidunt noctu cogitationes aut visa non raro quoque horripilationem causare solent. In Hebraeo ad verbum est, in ramusculis a visionibus noctis, vox enim hebraea שֶׁפִּים shephim, eleganti metaphora ex supereminentiis arborum ramusculis desumpta (quae est primigenia istius vocis significatio) ad phantasmatum extremitates et veluti teneras cogitationum summitates suam extendit notionem, et significat cogitationes (quae sunt veluti rami, germina et conceptus mentis) praesertim illas, quae peculiare quidpiam et magnificentem habent, cuiusmodi sunt revelationes, quae reliquas excedunt, et velut caecymia et summitates arborum prominent eminentque.

Notandum hic obiter, frequentissimas olim visiones ac revelationes inter dormiendum et somniamdum a Deo prophetis et aliis viris sanctis concedi solitas fuisse, quemadmodum Deus ipse distortis verbis promiserat dicens Num. XII, 6: « Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum; » et alibi ait, Joel. II, 28: « Effundam spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae: senes vestri somnia somniant, et juvenes vestri visiones videbunt: » ita ut non sit dubium, quin istiusmodi somnia sint divina, quae a Deo immittuntur, vel per novas species intelligibiles in mentem, vel per novas imagines in phantasiam, aut certe per novam earum, quae in ea jam inerant, compositionem. Atque hoc postremo modo (quantum ex tota Eliphazi narratione non improbabili conjectura colligi putant) videtur quibusdam hae visio contigisse; sive quod audita Jobi clade, cum animo percelleret, cogitare coepisset, quam ob causam virum innocentia vite spectabilem tam acerbe Deus tractaret, et pro responso hanc revelationem acciperet, ut consule credit Vatablus; sive quod Eliphaz in precedenti vita post profundam forte aliquam de divina providentia meditationem talem aliquando seu veram revelationem seu imaginariam visionem habuisset, quam alta mente repostam nunc ad sumum intantum, tanquam ex penu deproptam, Jobo proponeret, utpote quae tum ad ejus consolationem, tum ad id quod probandum jam assumpserat

pondus ac momentum aliquid allatura videretur, id quod tanquam verosimilius amplectitur Bolducus.

Ego autem, ut sensum meum exponam, non tam divinam visionem quam diaboli illusionem Eliphazo in somnis oblatam censeo, quae demon se in angelum lucis transfigurans ipsum simili astu in erronea et iniqua, quam de Jobo jam conceperat, opinione confirmaret: hoc enim demoni satis usitatum est, ut istiusmodi ratione viris etiam sanctissimis non raro imponat et illudat. Quod ut credam Eliphaz hic etiam usuisse persuadet omnino veteratorum Satanae ingenium, totam hanc Jobi tentationem, cuius haec cum amicis disputatio non minima pars fuit, tam aperta vi quam occultis fraudibus (prout ad sanctissimi viri virtutem et constantiam labefactandam magis opportunum videbatur) artificiosissime adornantis: ut enim ex S. Chrysostomi Originis sententia sup. cap. I, 14 allata, nuntii qui de armentorum furto ac caede, de domus ruina, deque filiorum repentina strage Jobum docebant, aut fuerunt demones, aut instructi a demone, quomodo patientis animum magis urent et exulcerarent: quod pariter in uxore fecit, per quam ipse aut locutus est, usus alieno habitu linguaque pro sua; aut certe praescribens illi verba, quae religiosum mariti animum magis erant commotura. Ita quoque demone Eliphazo ceterisque amicis ad consolandum Jobum accedentibus eum per somnia tum per visiones illusisse credibile est, ut malo instincti spiritu male de Jobi religione sentirent, et illum, quem amabant antea propter morum suavitatem, et propter illustra virtutum exempla venerabantur, tunc propter cogitationes alias longe dissimiles aversarent, et de illius vita iniquis iudicarent; dumque solatio esse misero debuisse, potius cum affligere, et vehementius exacerbarent. Ceterum quomodo in hae visionis Eliphaz affectum se senserit deinceps exponit dicens:

14. PAVOR TENUIT ME ET TREMOR: ET OMNIA OSSA MEA PERTERRITA SUNT. — Hoc nempe omnibus spirituum apparitionibus commune ac familiare est, ut primo aspectu iis quibus accidit timorem ac pavorem incutiant, quem, si magnus sit, tremor etiam totius corporis sequi plerumque solet; hunc autem minime vulgarem aut superficiale, sed omnino vehementem et intimum fuisse necesse est, cum universa Eliphazi ossa consenserit, ut Septuaginta verbo οὐρανὸν significanter expresserunt; quod antem Vulgatus noster vertit, et omnia ossa mea perterrita sunt, metonymia est: quoniam ossa proprie non sentiunt neque dolent, sed membranae aut nervi aliaeque partes iis coherentes, quarum affectio graece vocatur δερματικὸς πόνος, id est ossium dolor, quo veluti tunduntur, sic dicitur eo quod tendones ipsius ossibus adherentes infestans intima quodammodo ossa afflicte deat, ut Galenus lib. III De Sent. tuend. cap.

Demon Eliphazo illi.

Tota Jobi tentatio a demone fuit adornata.

Vers. 14. Spirituum apparitionibus commune ac familiare est, ut primo aspectu iis quibus accidit timorem ac pavorem incutiant, quem, si magnus sit, tremor etiam totius corporis sequi plerumque solet; hunc autem minime vulgarem aut superficiale, sed omnino vehementem et intimum fuisse necesse est, cum universa Eliphazi ossa consenserit, ut Septuaginta verbo οὐρανὸν significanter expresserunt; quod antem Vulgatus noster vertit, et omnia ossa mea perterrita sunt, metonymia est: quoniam ossa proprie non sentiunt neque dolent, sed membranae aut nervi aliaeque partes iis coherentes, quarum affectio graece vocatur δερματικὸς πόνος, id est ossium dolor, quo veluti tunduntur, sic dicitur eo quod tendones ipsius ossibus adherentes infestans intima quodammodo ossa afflicte deat, ut Galenus lib. III De Sent. tuend. cap.

Quo sensu dicantur ossa falso perterrita. Ostenduntur quoque quid sit

v, et lib. II De Loc. affect. cap. vii, docet; qui item lib. II De Symp. caus. cap. ii, et De Trem. palp. convul. et rigor. cap. v, solas eas partes, quae distendi possunt, palpitationis ac tremoris capaces esse tradit, ideoque istiusmodi affectiones in ipam esse ossa non cadere. Attamen summum pavorem et dolorem ad ossa usque penetrare vulgo dicimus: qui loquendi modus ipsi quoque Scripturae familiaris est; veluti cum David ait *Psal. vi, 3*: « Conturbata sunt ossa mea; » quomodo etiam loquitur Virgilius, lib. II *Aeneid.*:

Gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor.

Optime autem hic per ossa intelligi possunt interiora corporis, q. d. Omnia viscera mea commota sunt, et interiora mea collocurrerunt; neque profecto mirum est Eliphazum ad istiusmodi spiritus aspectum toto corpore contremuisse, aut etiam in animi deliquium incidisse, cum a divinis etiam visis viros alioquin sanctissimos totos nonnunquam examinatos fuisse constat; quemadmodum de semetipso Daniel discrete profiteretur dicens cap. x, 8: « Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc, et non remansit in me fortitudo, sed et species mea immutata est in me, et emarcuit nee habui quidquam virium. » Similiter et Moyses *Exod. iii, 6*, et Gedeon *Jud. vi, 22*, et Josue *Josue v, 14*, plurimique alii in Veteri Testamento; uti et in Novo Zacharias *Luc. i, 12, 29*, B. Virgo. ac sanctae mulieres alique ad aspectum angeli cohorruisse leguntur *Math. xxviii, 8*.

Veruntamen haec fere in eorum pravorumque spirituum apparitiones intercedit diffidentia, quod nimirum probi, quando probis hominibus apparent, licet primo statim aspectu, ob nimum splendorem et personae majestatem, timorem alique aut horrorem adferant, eundem tamen illico abstergant, et consternatos erigunt, et insolita consolatione afficiant, summaque animi tranquillitate ac letitia spiritali perfundant: sic ab angelo Zachariae dictum *Luc. i, 14*: « Ne timeas, Zacharia, » similiter mulieribus *Math. cap. xxviii, 10*: « Nolite timere; » et cum Daniel cap. x, 10, aspectu angelorum consternatus et exanimatus in terram corruisset, ab iisdem extemplo recreatus et animatus surrexit. Mali vero spiritus quem semel inusserunt horrorem nunquam auferunt, et timoris aculeum quem infixatum minime evellunt; neque animo serenitatem ac tranquillitatem quam ademerant resitunt; sed majoribus potius cum tenebris involvunt ac perturbant magis, quod signum evidens est eorum malignitatis, uti S. Antonius spirituum discernendorum periculosissimus apud S. Athanasium in ejus *Vita*, et S. Hieronymus et Theophylactus in *Math. cap. xxviii* luculenter docent. Quare cum ex hac visione Eliphaz se totum cohorruisse fateatur, nec ultum deinceps abstersi timoris mentionem faciat, confirmatur hinc nostra opinio, in

Discrimen inter horrorem et maiorem spirituum apparitiones.

quam totus etiam propendet Sanctus noster, scilicet istam apparitionem non a divino, sed a satanico spiritu fuisse adornatam; praesertim cum per eam iniqui contra Jobum suspicionibus fuerit informatus, nec non fallacibus imbutus argumentis, quibus ad daemonis votum et injustam Jobi vexationem abuteretur: quod haudquaquam boni, sed nequissimi spiritus officium esse constat.

43. ET CUM SPIRITUS NE PRESENTE TRANSIBET IN-HORRUERUNT PILI CARNIS MEAE. — Septuaginta vertunt, *xxi πνευμα ἰνὴ πρῶτον ἦν ἐνδύων, et spiritus in faciem meam irruit*, quod Pineda noster de vento seu flatu spiritus Eliphazo mox apparituri praenuntio dictum interpretatur; qui scilicet ipsum prius afflaverit et consternaverit, quam se conspiciendum exhibuerit. Manifestum est autem, inquit S. Thomas ad hunc locum, virtutem spiritus esse majorem quam carnis, unde non est mirum si ad praesentiam spiritus pili carnis inhorrescant, quod ex subito timore procedit; praesertim cum praesentia spiritus insolito aliquo corporali indicio sentitur: quae enim insolita sunt admirationem ac timorem inducere consequuntur. Cum igitur hic spiritus, sive bonus si fuerit, ut plerique auctores volunt, sive malus (quo, ob rationes superius allatas, cum Sanctio magis inclino) sensibilis specie se conspiciendum exhiberet, sive in vento velociter transeunte per transennam loqueretur (utrumque enim verba sacri textus insinuant) merito Eliphaz imbecillitatis sibi sibi concensus ad potioris virtutis praesentiam timore percellitur ac consternatur.

46. STETIT QUIDAM, CUIUS NON AGNOSCEBAM VULTUM, IMAGO CORAM OCVLIS MEIS, ET VOCEM QUASI AURE LENIS AUDIVI. — Septuaginta negandi formula sententiam hanc efferunt hoc modo, d. q. *ἄσπετος, xxi οὐκ ἐπίγνωσεν ὄψον, καὶ οὐκ ἦν μὲρρη πρὸς τὸ πρόσωπον μου* — *id est non erat figura ante oculos meos; sed auram et vocem audiveram*; ita nimirum ut horrore illo et vehementiori flatu expergefactus Eliphaz surrexerit et lecto, neminem tamen viderit. Sed nostra lectio videtur conformior originali, quae habet, *stabit, et non agnoscam aspectum ejus: imago coram oculis meis, et silentium et vocem audivi*, q. d. Constitit ante me umbra seu obscura forma, cuius figuram plene ac distincte cognoscere non potui, neque de totius habitus corporis iudicare. Qui hanc visionem a Deo adornatam fuisse sentium cum isti Eliae similem faciunt, qua primo spiritum grandem et fortem, atque postremo deinde loco sibilum aëris tenuis percipit, cum ei dictum est *III Reg. xix, 11*: « Egredere et sta in monte coram Domino: et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis subvertens montes, et conterens petras ante Dominum. Non in spiritu Dominus, et post spiritum comotio: non in commotione Dominus, et post commotionem ignis: non in igne Dominus, et post ignem sibilus aëris tenuis. » In qua visione symbolum di-

Ver. 43.

Ver. 46.

Qualis fuit visio Eliphaz.

Eliae et Eliphazi visio in quo spiritus Theologiam praefat.

viduæ essentiae, sublimis et subtilis, efficacis et mansuetæ agnoscent, uti et in hac Eliphazi, quae similiter nobis describitur dicunt modum cognoscendi Deum per negationem, qui theologiae mysticæ proprius est ac familiaris: nam quid est, inquit, *Deum coram nobis stare*, nisi se nobis praesentissimum exhibere: et quid est *ejus vultum non agnosci*, nisi sub quadam caligine majestatem ejus intueri? Unde S. Gregorius lib. V *Moral. cap. xxix*, in *sibilo aëris tenuis*, in quo Dominus apparuit Eliae, censet eandem Dei notitiam, quae per negationem habetur, designari: « Spiritui, inquit, commotionis et igni non inesse Dominus dicitur, esse vero in *sibilo aëris tenuis* non negatur: quia nimirum mens cum in contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfecte percipere valet, Deus non est; cum vero subtile aliquid conspiciat, hoc est quod de incomprehensibili substantia aternitatis audit. Quasi enim sibilum tenuis aëris percipimus, cum saporem incircumscripse veritatis contemplatione subita subtiliter degustamus. Tunc ergo verum est quod de Deo cognoscimus, cum plene nos aliquid de illo cognoscere non nosse sentimus. » Itaque Deum hac ratione cognoscere quasi nihil cognoscere est, quia omne creatum abjicimus, ut *ἀγνώστου*, quemadmodum dixit S. Dionysius, id est, *sine notione*, ipsimet fonti omnis substantiæ et pulchritudinis per amorem copulemur.

De hac etiam mystica notitia Dei forte sponsa gloriabatur, cum transcursum ac relictis vigilibus *Cant. iii, 4*: Invenit inquit, quem diligit anima mea; si quidem ipsam quoque celestem civitatem transilire, et in ea spiritus angelicos percolare necesse est, ut ipsamet hoc modo Deum contemplari valeamus; id quod pulchre S. Gregorius Nyssenus serm. 6 in *Cant.* exemplo sponsae docet ita scribens: « Atque illa quidem scrutans obit omnem angelicum exercitum; et cum in bonis inventis non vidisset id quod querebatur, hoc apud se cogitavit: *Nam comprehendi potest illud quod a me diligitur?* et dicit eis: *Namquid vos quem diligit anima mea vidistis?* Cum autem illi tacuissent ad eam interrogationem, et silentio indicassent illis quod esse incomprehensibile id quod apud eos quaeritur, postquam nimis curioso studio cogitationis egressa est illam supermundanam civitatem, tunc relicto universo quod inveniebatur, isti cognovit id quod querebatur; cuius omne signum ac indicium comprehendens fit impedimentum iis qui quaerunt ad ejus inventionem. Propterea dicit: *Quamprimum parum ab eis transit*, relicta omni materia, et praetermissum universo quod intelligitur in creatura, et dimissa omni vita et ratione comprehendendi, *inveni eum qui diligitur*, etc. » Omnia ergo creata relinquenda sunt et fortissima mentis aversione deserenda, ut aliquid supra universa Dei opera cogitemus, in quo ipsum quasi absconditum inspiciamus. Ibi autem mens quanto

minus creaturarum conspiciat, tanto magis amore illius, quem intellectualiter praesentem sentit, exardescit. « Quo praesente (ut ait Richardus Victorinus in *Cant.* v) renovatur anima, et quasi ei adherens sentit internum gustum dulcedinem, intelligentiam spiritualem, fidei illuminationem, spei augmentum, caritatis incipientium, compassionis affectum, justitiae zelum, delectationem virtutum; habet in oratione cum Deo familiare colloquium audiri se sentiens, plurimumque exaudiri, facie ad faciem cum Deo loquens, et audiens quid loquatur in ea Dominus Deus, in oratione Deum cogens, et interdum eum convincens. » Sic ille. Non est igitur notitia illa, ut quidam male putant, arida, quam de Deo per omnium subtractionem habemus, ex qua in voluntate tam praestantes affectus emergunt: de quo vide Justus S. Dionysium Areopagiam toto lib. *De Myst. Theol. et ibid.* nostras Annot. Nunc ad textum reverti mur.

ET VOCEM QUASI AURE LENIS AUDIVI. — Pro quo in Hebraeo est *וּקְרָא דְּמַחַת עוֹז*, id est *silentium et vocem*, vel, ut Symmachus reddidit, *ἀκούω; ἤκουσεν, quiescentem vocem audire*; unde qui hanc apparitionem divinam fuisse voluit potissimum sumunt argumentum, quandoquidem post horrorem et spiritum vehementem vox deinde aëris lenis successerit, quae praeteritum pavorem adaret, et consolationem adferret; quod signum esse diximus visionis a spiritu bono proficiscentis, cuius proprium est timore pulso mentem reddere serenam ac tranquillam, ideoque mystice per *voce[m] quasi aëris lenis* sea per *voce[m] quietam* intelligentiam internam Dei locutionem, quae non sonat in aëre corporis, nec percipitur imaginatione capitis, sed pure spiritaliter intellectu mentis. De qua plurima vide apud nostrum Alvarem de Paz tom. III, lib. V, part. III, cap. vi. Sed ad hoc argumentum optime responderi potest, primo, inde tantum sequi, Satana[m] in hoc angelum lucis imitatum, quo facilius Eliphazo illuderet: nihil enim novum est, quod in angelum se lucis transfiguret, ita ut non nisi ab illis, quibus divina lux affulsit, cognoscat: id quod tunc potissimum facit, quando cum viris probis illi negotium est, quos vel in errorem inducere, aut jam lapsos in eodem confirmare ac stabilire conatur, tunc enim divina, ut tanto facilius is imponat, quam potest, artificiosissime fingit, et imitatur orecula ad conciliandum sermonibus suis auctoritatem. Secundo, eadem facilitate qua illi vocem istam quasi aëris lenis in bonam partem accipiunt, atque inde divinam fuisse revelationem colligunt, in malam posse partem accipi, atque idem argumentum retorqueri, ut exinde diabolicam fuisse imposturam intelligamus: vox enim quasi aëris lenis, ut exponit Sanctus noster, idem est quod vox exilis, et obscura, aut informis, aut male formata, qualis est in perstrepti ac murmurante aqua, aut in aëre leniter sibilante. Qua in re aliquid notat pythonicum aut pythonicum simile, nam cum

Notitia Dei per negationem maxime accidit auctorem.

Ex voce aëris tenuis colligitur aliquid visionem hanc fuisse divinam.

Vocem aëris tenuis non esse solentem arguendam divinam visionem.

Pytho, id est diabolus, aut manes defunctorum loquuntur, obscuro plerumque et exili sono loqui solent, ut tam ex sacris quam et profanis luculentè probat noster Sanctius ad hunc versum: Et *sans* boni spiritus non adeo loquuntur obscure, presertim cum de rebus ad mores et institutionem pertinentibus quæpiam erudiant, ut his filii, et ex sequenti versu patet: quare modus ille revelationis, quem Eliphaz hic introducit, magis quid pythonicum quam divinum redolere videtur. Nunc ipsum oraculum quod fingit examinemus, quod sic habet:

17. NUMQUID HOMO DEI COMPARATIONE JUSTIFICABITUR, AUT FACTORE SUO PURIOR ERIT VIR? — Hæc interrogatio vehementer includit negationem, quæ negat hominem cum Deo de justitia vel vite puritate contendere ullo modo posse: impossibile enim est ut homo quantumvis innocens, quantumvis sanctus, quantumvis perfectus, causa non cadat sua, si cum Deo in jus ambulaverit, aut de injuria expostulaverit, quasi scilicet ipse sit justus; Deus vero ipsum alligens injustus: quandoquidem quisquis de Deo conqueritur, aut contra Deum mormurat, quod citra vel supra meritum puniatur suum, hoc ipso, ut antea justus scelerisque purus fuerit, certe maximum crimen ac scelus admittit, quantovis illum supplicio expliandum. Quæ quidem ratiocinatio ut per se

verissima sit, et milles a prophetis inculcata, hæc quoque tam tempore opportuno prolata fuit, aut afflicto Jobo accommodata, qui non tam compungi stimulus debuit quam fomentis nati. Eliphaz autem e contra sententiam hanc, quam pro oraculo veni dicit, quasi telum quoddam acutissimum ac prorsus virulentum in Jobi animum mestitia sauciatum crude nimis ejaculatur: etsi enim sit sermo ejus universalis atque indefinitus, eo tamen dirigatur, et hoc potissimum spectat, ut Jobum alicujus criminis et injustarum adversus Deum arguat querelarum, ac tandem convictum ad silentii metam adigat. Sensus ergo verborum ejus est istiusmodi, q. d. Ego Eliphaz hoc certe ab angelo didici fieri non posse, ut creatura mortalis creatoris suo innocenti sit; cur ergo, mi Job, te innocentem jactas, Deoque factori tuo crimen injustitiæ impingis? ais quippe te vacare culpa, et tamen crudelissime a Deo tractari, quod quid aliud est, quam justissimum ac clementissimum Numen tyrannice immanitatis et manifeste injustitiæ insimulare, quasi puniat immerentes atque innocentes opprimat? ac consequenter temetipsum (cum te iudice sis innocens) auctore tuo puriore reputare, et contra jus et fas ipsum quodammodo exauctorare velle, ubique supremi judicis munus insolenter arrogare, dum ipsius sententiam ad insane mentis tue tribunal revocare, annullare, et inaudita temeritate atque audacia injustitiæ condemnare minime vereris? Atque in hunc sensum fere Pineda noster hæc Eliphazi verba interpretatur, quæ Bolducus in

partem longe mitiore accepit, ac si non increpandi, sed Jobum vere consolandi animo prolata forent.

Verum quidquid de Eliphazi intentione sit, ut optima fuerit, et sententiæ sint verissime gravissimæque quas profert; hoc tamen negari non potest, quin plane intempestiva fuerit et nimis cruda istiusmodi monitio, quæ in talibus circumstantiis exulcerare potius quam lenire Jobi dolorem poterat: tanti refert quo quid tempore ac modo proferatur, opportunitas enim non observata cum omnibus quidem in rebus ingens adfert malum, tum vero maxime in admonendo detrahiti utilitatem, ut præclare Plutarchus lib. De Avic. et adul. docet. Quomobrem sapienter, meo quidem iudicio, et vere quidam ex antiquis philosophis dixit ante omnia quærendam et spectandam in rebus opportunitatem, quæ si absit, quod pretiosum est et ad magnos effectus potentissimum sæpenumero vilescit et inutile efficitur; et quod alias processit plurimum solet si intempestiva fiat, non raro vehementer nocet, juxta illud Ovidii lib. I De Rem. Amor.:

Temporibus medicina valet: data tempore prosunt: Et data non apto tempore vina nocent. Eripit interdum, modo dat medicina letum. Nil prodest quod non ledere possit idem.

Est plane saluberrimum ac prorsus necessarium nosse Deum esse severum iudicem et rigidum cuscumque criminis ultorem, qui nullum scelus impune permittitur sit abire, pro quo (nisi per condignam penitentiam in hac vite delectum aut remissum fuerit) non gravissimas postmodum penas sit inflicturns. Quod si forte alicui profligatæ audaciæ nebuloni et in omne vitiorum genus projecto proponas et serio inculces, salutaris omnino erit medicina, et tali homini nulla fortassis opportuna magis; at si hæc culpam timido et de salute sua desperabundo ante oculos ponas, perdes hominem, et ab animi imbecillitate pronum in desperationis barathrum conjicies: eodem utique modo Eliphaz licet omnino salutaris verissimaque adferat documenta, quia tamen tempore non opportuno illa Jobo ingerebat, tantum aberat, ut jucentem erigeret, ac moerentem ejus animum recrearet, ut potius ipsum amplius deieceret, et afflictum gravius exulceraret. Quare cum Eliphaz prorsus importunam (licet alioquin in se non malam, quin imo in aliorum articulo etiam bonam) Jobo medicinam adhibuerit, jure merito censendus est illum non divino, sed maligni spiritus instinctu propinasse: quæ enim nescit doctrinam sepe sanam et sanctam a demone docti, cui per se nulla labes erroris admixta sit? hoc tamen veteratice facit tempore non suo, quo nimirum Jobi tam prosit ut vera, quam ut importuna noccat; aut certe hoc astute facit, ut veritatis ac virtutis externa specie deceptus homo, in occultam et perniciosam

Opportunitas maxime servanda in medicinalibus.

Res per se utiles sunt, si abhibeantur inopportuno.

Quomodo nullas habeo sit justas et temperatas.

Demone alia veritas proponit ut sit nocent.

frandem et errorem inducatur, aliquid scilicet inde deinceps deducendo et eliciendo, quod saluti plurimum officiat. Simile quid in his Eliphazi monitis observat Sanctius noster, et res ipsa demonstrasse videtur; quandoquidem ante illud tempus, cum vel maxime tentationem et calamitatum æstus fervebat, dictus sit Deo approbante Jobus non peccasse labiis suis; postmodum vero in hac longa cum amicis disputatione aliquid ipsi exciderit, propter quod cap. ult. a Deo reprehensus fuit, atque ipsemet culpam agnoscens suam confessus est se imprudenter locutum, sacrificiisque et hostiis piacularibus expiavit.

Ceterum quod ad ipsam sententiam ab Eliphazo hic pro oraculo allatam attinet in se verissima est et plane divina: constat enim Deum esse justissimum purissimumque, cui nulla possit labes adherere; et hominum justitiam ac puritatem omnem, quantumcumque eximiam et excellentem, si cum divina justitia et puritate comparetur, ne nomen quidem justitiæ ac puritatis mereri; quod ipsum huic non ab simile Davidis oraculum manifeste declarat cum ait Psalm. cxlii, vers. 2: « Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, » omnis enim vivens, ut notat ibi Bellarminus, aut est peccator, aut justus in via, aut justus in patria. Qui peccatorum sunt, ut homicidæ, adulteri et similes, poterunt quidem justificari coram hominibus, apud quos aliorum crimina sepe occulta sunt, vel iudicæ probari non possunt; sed in conspectu Dei non justificabuntur, quia Deus videt corda et conscientias, et ex ipsiusmodi conscientie testimonio convincet eos. Qui justus sunt, sed adhuc in via, non justificabuntur in conspectu Dei, quoniam non audebunt se justificare; sed cum Apostolo dicent I Corinth. iv, 4: « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum: qui enim iudicat me Dominus est: » fortasse enim ille videt in me quod ego non video; et proinde Job ix, 15: « Si habuero quidpiam justum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor. » Item non justificabuntur in conspectu Dei, quoniam intelligunt justitiam suam non a se acquisitam, sed a Deo donatam esse, et ideo non justificabunt se coram Deo, quasi ex se justi sint, sed gratias agent justificatori suo. Denique non justificabuntur in conspectu Dei, quoniam etiamsi justus sint, quia criminibus carent, tamen etiam peccatores esse intelliguntur, quia delictis quotidianis non carent, et dicunt cum aliis sanctis, Matth. vi, 12: « Dimitte nobis debita nostra, » et I Joan. i, 8: « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. » Qui autem justus sunt in patria, et circumibus ac peccatis non solum carent, sed etiam inquinari non possunt, non justificabuntur in conspectu Dei, tum quia justitiam suam non sibi tribuunt, sed Deo, a quo illam habent; tum quia tanta est puritas Dei, ut comparatione ejus omnia alia justitia injustitia

esse videatur Job. cap. xxv, 5: « Stelle enim non sunt mundæ in conspectu ejus » quod ipsum magis confirmans subdit:

18. ECCE QUI SERVIENT EI NON SUNT STABILES: ET IN ANGELIS QUI REPERIT PRIVATITATEM. — Est argumentum a majori ad minus, q. d. Si angeli, qui sunt inter creaturas omnes nobilissimas, ad Dei ministerium in celo creati, principatum suum non tenuerint, sed per peccatum a Deo deficientes eundem amiserint, quanto minus fieri possit, ut homines crassa carne concreti, quorum animi luteas corporum domos male fillas inestant, tinea fomitis non excedatur et culpa fedentur? Septuaginta reddunt, et *κατα πειρασμὸν αἰσῶν ἐν ἰσχυρίαις*, quæ sic verti potest, si in servis suis fortem non habet, in angelis vero suis pravum quid advertit; Symmachus, *ἐν δόξαις αἰσῶν δεδρακται*, hæc *ἐν ἀρχαῖς αἰσῶν ἐστὶν παρακταται*, in servis suis instabiles as, et in angelis suis reperit vanitatem: angeli enim cum sint creature non sunt membra sua immutabiles sicut Deus, et per consequens nec immobiliæ a bono et virtute: ita S. Chrysostomus, Olympiodorus et Didymus in *Caten. Græc.* In Hebræo autem est, *in angelis suis posuit stabilitatem* *יָרֵדוּ תְהִלָּתוֹ*, quod Pagninus vertit *lumen*, Tigurina, *resaniam*, Regia, *gloriationem*: quæ tanta varietas orta est ex fecunditate radicis *יָרָדוּ הַלָּל*, quod significat *laudare, glorari, vocem atollere*, scilicet cum gloriacione, fulgore, splendore aut etiam insaniam; ut per antiphrasim significet gloria et nominis splendore indignum, id est pravum: sola nempe privitas eorum Deo stultitia est. Potest etiam verum cum Vatablo, *in servis suis non posuit veritatem; nec in angelis posuit lucem exactissimam*, q. d. Angeli non sunt creati a Deo in omnimoda veritate et absolutissima perfectione, sed in statu quodam medio inter summum et immutabile bonum, sive Deum, et bonum commutabile, quod est creatum; ac scilicet lege, ut si ad summum, quod supra ipsos erat, bonum immutabile amandum converterentur, ad gratiæ gloriæque statum promoverentur; sin ad bonum commutabile, quod infra illos erat, sese incurvarent et abicerent, hoc ipso a sua dignitate degenerarent, et in malum culpæ ac pene dilaberentur atque corruerent. Quæ quidem sententia, ut notat D. Thomas ad hunc locum, secundum doctrinam catholicæ fidei plana est: tenet enim fides catholica, omnes angelos in statu bono fuisse creatos, et quidem præ cæteris creaturis optimo; quippe qui (ut S. Dionysius *Cat. Hier.* cap. iv loquitur) Deo proximi sint, atque divini principatus munere hoc cæteris omnibus antecellant, quod primario pluribusque modis Deum participarint; siquidem non solum substantiam et vitam, sed etiam rationem et sapientiam humanam longe præstantiorem, aliisque charismata spiritalia nature intellectuali proportionata, in prima sua creatione excellentissimo modo reco-

Ver. 18. Cum angelis delicti sunt, cum est bonitas deducere.

Angeli quoque statum sint creati.

perunt. Angelica enim natura, secundum Damascenum lib. II, cap. II, est « substantia intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, incorporea, Deo ministrans, immortalis: » cum itaque tales tanquam ad initio conditi essent angeli, qui quidem ex his prae ingenti ad summum bonum propensione statim sese totos ad divinum Numen converterunt, non solum principatum suum naturalem tenerunt, sed per gratiam in dissolubili charitatis vinculo immutabili aeternoque Deo colligati, et in summo bono stabiliti, ad supernaturalem et prorsus immutabilem aeternae beatitudinis statum longe felicissimum evecti sunt. Qui vero e contra non custodierunt principatum suum, sed sponte sua libero abusi arbitrio, a Deo creatore suo per peccatum desciverunt, divina gratia spoliati, de luce in tenebras, de scientia in ignorantiam, de innocentia in culpam, de felicitate in miseriam extenpso corruerunt; et post tam miserabilem casum facti sunt impendentes et obstinati in malo, aberrantes a vero, declinantes a bono, infirmati in virtute, et exclusi a Dei contemplatione, ut Judas ait *Epist.* 1, 5, « in iudicium magni diei vinculis aeternis sub caligine reservantur. »

Mirum profecto et valde mirum est angelos, tot naturae gratiaeque dotibus cumulos, tantisque cum ad contemplativam tum ad activam eorum vitam rite ordinandam praesidiis instructos, a statu tamen rectitudinis excidisse: ex parte enim *vita contemplativa* summa videtur ipsis inesse debuisse stabilitas, siquidem manifestum est causam mutabilitatis esse potentiam, sicut e diverso causa immutabilitatis est actus. Est namque de ratione potentiae, ut sese habeat indifferenter ad esse et non esse, sicut de ratione actus est, habere aliquod esse determinatum: atqui quanto aliquid magis perficitur, tanto etiam magis in perfectione sua actuatur ac stabilitur, minusque est in potentia aut obnoxium mutationi; unde Deus, quod per se actus purus sit, prorsus etiam immutabilis existit: quare cum angeli inter omnes creaturas natura sua perfectissimi existant, et ad Deum, actum purissimum, proxime accedant, mirum est in ipsis tantam cadere potuisse in deterius immutationem. At libero, iniquis, praeditis fuerunt arbitrio, et consequenter tam ad malum quam ad bonum indifferentes, ideoque mutabiles, scilicet secundum sententiam, non secundum substantiam; attamen sicut materia comparatur ad formam, velut potentia ad actum, ita voluntas ad bonum: quare id quod est ipsum per se bonum (quod est divinum Numen) omnino immutabile est, utpote actus purus; ceterarum vero naturarum voluntates, quae non sunt ipsum bonum, comparantur ad ipsum ut potentia ad actum, unde quanto magis inheret ei, tanto quoque magis in bono stabiluntur. Quapropter cum angeli praeter ceteris creaturis excellentius Deum participarent,

et clarius sublimiusque contemplantur, consequens quoque ac rationi consonum videbatur, ut e propinquo etiam intimius illi conjungerentur, et per amorem ac dilectionem arcibus adhererent, et in ipso, ut summo bono, firmarentur ac stabilirentur: nihilominus, ut res ipsa docet, et eorum casus miserandus et abominandus luculenter testatur, minime stabiles fuerunt, qui tam turpiter ceciderunt. Unde multo minus homines, quantumcumque sancti et Deo iniuncti juncti videantur, omnino stabiles aut ab omni lapsu immunes esse putandi sunt, quoniam « ecce qui serviunt ei non sunt stabiles. »

Ex parte vero *vita activa* videtur in angelis vel nihil vel minimum quid seu valde parum pravitatis esse potuisse, quanto enim quis propinquior est primae summaeque rectitudini, minus profecto de obliquitate participet necesse est. Cum autem Deus, qui suprema primaque rectitudo est, et omnis recti gnomon ac norma, inferiores creaturas per superiores dirigens atque gubernans, angelis tanquam suis vicariis, ac legatis totius quodammodo universitatis, et omnium gentium ac nationum regimen commiserit, par omnino erat, ut nihil aut parum admodum in his reperiri posset pravitatis; quae cum tamen in ipsis adeo abundaverit, verendum est ne in hominibus quantavisa etiam sanctitatis opinione florentibus non desit; ut non malo hoc loco D. Thomas a majori ad minus argumentatur: qui simul tamen provide monet cavendum, ne quis hinc in errorem incidat Origenis, qui etiam quoscumque spiritus creatos instabiles esse asserit et obnoxios pravitati. Constat enim spiritus illos bentos, qui ad Deum conditorem suum ab initio creationis sese totos per dilectionem converterunt, in eodem per gratiam ita stabilibus, ut ab eo nunquam amplius dimoveri possint, sed prorsus immutabiles per gloriam aeterna Numinis fruitione beantur: quinimo quibusdam hominibus, licet angelis natura sua longe inferioribus, majorique mutationi obnoxii, in hac vita variabili et inconstanti per singularem Dei gratiam privilegio prorsus eximio conceditur, ut ab omni pravitate peccati immunes existant, quod de B. Virgine ac S. Joanne Baptista fidelis nemo ambigit. Ceterum nunc alterum argumenti membrum, quod ex humanae conditionis fragilitate sumitur, expendamus; cui simul conclusio praecedentis rationis conjungitur, et sic habet:

19. QUANTO MAGIS HI QUI HABITANT DOMOS LUTEAS, QUI TERRENUM HABENT FUNDAMENTUM, CONSUMENTUR VELUT A TINEA? — Est perelegans terreni hominis periphrasis, qualis fere est ista S. Pauli II *Corinth.* v, 1: « Si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur; » alludit autem ad nostri corporis et luto seu terre limo efformationem, *Genes.* II, 7: corpus enim hominis nil nisi lutum est, et, ut eleganter Tertullianus lib. *De Resur. carnis* cap. xvi dixit, « limus titulo hominis incisus. » Quod

Anglica natura qualis.

Qua sit rea, Deo ministrans, immortalis: » cum itaque tales tanquam ad initio conditi essent angeli, qui quidem ex his prae ingenti ad summum bonum propensione statim sese totos ad divinum Numen converterunt, non solum principatum suum naturalem tenerunt, sed per gratiam in dissolubili charitatis vinculo immutabili aeternoque Deo colligati, et in summo bono stabiliti, ad supernaturalem et prorsus immutabilem aeternae beatitudinis statum longe felicissimum evecti sunt.

Qua maiorem angelorum.

Mirum est angelos ad pravitatem de lapso cum essent tam perfecti.

Cum angelis certis, hominibus non sunt stabiles.

Gratia Dei tan angelos quomodo minus reddit in bono statu. Inletum corpus domus animae dicitur, et quo sensus.

Fundamentum hominis num est.

Corpus est animal carior.

Corpus nostrum est luto donum.

veluti imitatus consimili certe venustate D. Gregorius Nyssenus, orat. 1 *De Beat.* hominem vocat *quies ad praesentem luteam statum*; D. Paulus *vas fictile II Corinth.* IV, 7: additisidorus Pelusioti lib. II *Epist.* 3 remque etiam amplificat, corpus nostrum esse *quies ad praesentem, adhaerens, omni luto imbecillus*. Quamobrem antiqui olim, teste S. Hieronymo in *Jerem.* cap. XXIX, *pelusios*, id est *lotos luteos* vocabant illos, qui in luto istius corporis constituti et penitus immersi non possunt sentire caelestia, quos pari elegantia Tertullianus *e limo figuratos* dicit, quod nihil supra lutum sentiant: eosdem illos pelusiotas carni suae auctoratos, et sordidis affectionibus illitos, ut luteos imperatores S. Chrysostomus in *Isai.* cap. VII vocat *quasi stultos, huius reptantes*, vilissimis rebus affixos, corpori suo tanquam luto immersos. Hoc ergo luteum corpus *domus animae* dicitur, quia nimirum anima humana certo quodam modo est in corpore, sicut homo in domo aut nauta in navi, in quantum scilicet est motrix corporis; verum cum ideo aliqui dixerint animam non uniri suo corpori substantialiter, sed illi tantum accidentaliter assistere sicut homo domui quam inhabitat, aut vestimento quo amictur, vel nauta navi quam dirigit; ut hanc opinionem excluderet, non abs re subdit: *Qui terrenum habet fundamentum*, quo datur intelligi, non secus animam humanam corpori quam formam materiae uniri; siquidem materia *fundamentum formae* a philosophis nuncupatur, eo quod sit prima pars et veluti subiectum in generatione, non secus ac fundamentum in domus constructione, uti D. Thomas ad locum hunc scite annotavit. Hoc porro fundamentum dicitur *terrenum*, quia nimirum corpus, quo veluti fundamento ac basi totius hominis structura et vita nititur, non e caelo, sed e terra existit, et in terram postea resolvitur.

Quamobrem S. Patres jubent nos saepe considerare qui simus, et in corpus actem mentis retorquere; de quo sacris imbuti literis afflatuque divino sic loquuntur, ut horrorem ejus omnibus atque despicientiam odiumque justissimum merito incitant. Hinc Arnobius lib. II *Contr. Gent.* « animas dicit corporum esse indutas carceribus: » et S. Ambrosius in *Luce.* cap. XX, *carcerem* corpus appellat; uti et Clemens Alexandrinus lib. III *Strom.* Platonem imitatus, nominat *quies ad praesentem, custodia*; et D. Basilii *Hom.* 24 similiter *detentio, carcerem*; quo etiam sensu apud Stoheum *Serm.* 119, *detentio*, id est *vinculum*, appellatur, quod anima sit in eo *detentio, alligata*, et quasi vinculis constricta; unde Themistius *Sic.* id est *vitam*, *παρὰ τὴν βίαν*, a vi et violentia, quam animas in corpore patiuntur, dici putat, quod nimirum in vita quasi in carcere et vinculis sit invitus; cui Seneca consentiens *Epist.* 63: « Corpus, inquit, non aliter aspicio quam *vinculum* aliquid libertati meae circumdatum: » ab hoc ultimo vinculo expediti et absolvi cupiens cum gemite Apostolus exclamat

Rom. VII, 24: « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » scilicet calamitatis et infortunii loco habebat illam, que in carne transigitur, vitam: quippe cui sine vivere nihil aliud erat quam continuo mori, quemadmodum de se proficitur I *Corinth.* XV, 31: « Quotidie morior. » Totius porro mortalitatis hujus ac miseriarum inde resultantium fons et origo unica est « corpus quod *Sap.* IX, 15 corrumpitur (et pondere ipso corruptionis) aggravat animam (et plumbeo veluti mole imbecillitatis sic abjicit et premit humi, et beatissimis illis alis nudetur, quibus sese evehit ad Penam); et terrena habitatio (vel ut in Graeco est, *quies ad praesentem habitaculum*, diversorium facultatum, luteum corporis et vile ingurium, patidum umbraculum) deprimit sensum multa cogitatione: » pro quo in Graeco est *vidi παρασπινθη, mentem prudentem*, quam eleganter Crescollus noster in *Mystag. Aedaeum* vividissime interpretatur, « Illustribus commentationibus assuetam, pulcherrimorum rerum machinatricem, in curriculo sapientiae versantem: » sunt enim *quies ad praesentem*, ut Galeus ait, *σπινθη βρωσιμα, sapientia consistit*, eruditae cogitationes, commentationes animae doctae, et sublimis. Hinc olim sapientes, qui in magnis honestissimisque studiis omne tempus aetatis suae consumebant, *quies ad praesentem* appellabantur, quod nimirum sapientiam seris, doctis et assiduis meditationibus sibi compararent. Talem ergo mentem Salomon *quies ad praesentem* nominat, quo pulcherrimis et perennibus meditationibus addieta, in arcibus et caelestibus curis occupatur, quam sane mirum quantum corpus hoc terrenum impedit, et quodammodo sua frece oblitmet. Quod autem hic pro conclusione subjungitur:

CONSUMENTUR VELUT A TINEA, — posset quidem secundum litterae superficialitatem de corporali quoque morte intelligi, quam homo naturaliter incurrit ex eo quod terrenum habeat fundamentum, quia sicut linea corrodit vestimentum, ex quo nascitur, ita mors naturalis ex causis corpori intermis oritur, illudque consumit; bene tamen notat D. Thomas non hanc esse primariam litterae intentionem, sed eam que in praecedentibus egit de morte seu defectu peccati cum diceret: « Quae in angelis suis reperit pravitatem: » et ut in conelusionis praemissis respondet, hoc hemistichium similiter ad peccatum, per quod iustitia in homine consumitur, referri debet, sic ut per *tineam* hoc loco metaphorice peccati fomes significetur: quemadmodum enim tinea e res ipsa quam corrodit enascitur, ita fomes ex homine peccator, in quem deservit, dum eum ad peccandum impellit, et universam, si quam habuerit, iustitiam consumit. Id quod S. Gregorius, lib. V *Moral.* cap. XXVII et XXVIII eleganter expressit, cuius oraclum ut *ibid.* consulas licet, quo etiam mors tacita et proditrix manifestatur descripta: sicut enim tinea vestem tacitis morsibus

Corpus terrenum mentem aggravat.

Mors est linea corporis.

Fomes peccati est tinea animae.

rodendo turgurium sibi edificat, ibique abscondita commoratur : ita et impii nullum strepitum mortis, nullam interitus cogitationem admittendo, modo strepitum hujus cogitationis abigunt, magno cum silentio pereunt, morte instar fine sic esse consument. Ceterum ad hanc internam nobisque congenitam naturae corruptelam ac deflectionem externa nonnunquam vis et violentia accedit, quae nos incautos et nihil minus cogitantes non raro obruat et succidat. Unde subdit :

VERS. 20. DE MANE USQUE AD VESPERAM SUCCIDENTUR : ET QUIA NULLUS INTELLIGIT, IN AETERNUM PERIBUNT, — id est, citissime et continuo succidentur : est enim, ut bene notat Sanctus noster, modus dicensi proverbialis, quo tempus brevissimum significamus, quale est illud, quod inter matutinum et vespertinum intercedit : sic Ezechias ait Isai. xxxviii, 12 : « De mane usque ad vesperam finies me ; » et Psalmista Psal. xxxix, 6 : « Mane floreat, et transeat, vespere decidat, induret, et arescat. » Verbum autem succidendi, ut bene observat divus Thomas, violentiam importat, succisio enim arboris ab exteriori causa procedit, et violente accidit, nec praevideri potest, cum a libera succidentis voluntate dependeat. Significat ergo secundum littere superficiem illos repente ac subito e medio tollendos, idque ipsos ignorantes : mors enim naturalis per aliqua signa naturalia, quae *signa* medici vocant, praecognosci potest ; sed mors violenta penitus ignota est, ut pole diversis casibus inopinatis et a libera plerumque malevolorum voluntate dependentibus obnoxia ; unde non potest sciri mane, an homo ad vesperum usque victurus sit. Secundum primariam vero littere intentionem, conformiter iis quae ad superiorem versum notata sunt, loquitur hic de morte peccati ex tentationibus potissimum extrinsecis proveniente, quae plerumque magis repentina solet existere : quemadmodum enim praec. vers. dixerat tentationem, quae ab intrinseco aliquo principio exoritur, non solere subito aut repente hominem prosternere, sed paulatim et sensim sine sensu ad lapsum disponere, dum quis initia peccati in semetipso reprimere non curat, secundum illud Eccli. xix, 4 : « Qui spernit modica, paulatim decidet. » Et sicut vestimentum, quod non excutitur aut ventilatur, a finea consumitur : ita vicissim hic significat, quomodo illa quae ab extrinseco ingruit tentatio hominem plerumque subito prosternat, et in gravem precipitem ruinam, quemadmodum II Reg. xii, 2, David rex ad incautum aut curiosum nuda mulieris aspectum illico in concupiscentiam ejus exarsit, et amoris telo ictus occubuit ; et in persecutione ac tormentis multi fidem negaverunt, quam pacis tempore profitebantur ; et in adversis plurimi Jefeocerunt, qui in prosperis constantes ac fortes apparebant. Ceterum quoniam quocumque quis modo peccaverit, dummodo culpam suam agnoscat, et per penitentiam diluat

misericordiam consequitur, et remissionem accipit peccatorum ; hinc, quia plurimi peccatores culpam suam non agnoscentes opportuna peccatis suis delendis remedia minime adhibent, fit ut tam pauci salventur, et longe maxima pars hominum in interitum ruat sempiternum, atque hoc est quod subdit :

QUIA NULLUS INTELLIGIT, IN AETERNUM PERIBUNT, — pro quo Septuaginta vertunt, *κατα το υι δουλαβου αριου* ; *κατα το δουλαβου αριου*, id est, eo quod non possent sibi ipsis subvenire perierunt : agunt nimirum de spiritualibus subsidiis, quae pietas et vera religio, et praesertim poenitentia, hominibus adferunt, quibus et a perpetua morte liberentur, et vitam vere beatam consequantur, quibus peccati remediis et pietatis officiis homines improbi dare operam, perturbationibus animi ac viliosis affectionibus sua culpa impediti, minime poterunt ; utramque autem versionem hebraea verba patiuntur, quae sic habent, *ככלי מיניו לא יבדלו מיהו*, *מיהו לא יבדלו מיהו*, quod verbum de verbo transferentes ita possumus interpretari, eo quod non sit qui opponat in saeculum peribunt. Illud autem, non est qui opponat, doctissime explicat Vulgatus, quia nullus intelligit, sive, non est qui opponat corde vel mente ; Septuaginta vero interpretes cum *לנצח* *lanetsa* conjunxerunt id quod Vulgatus traduxit in aeternum ; sed tamen significat etiam hebraice fortitudinem sive potentiam, quam significationem Septuaginta spectantes intellexerunt, qui non ponit fortitudinem sive potentiam, ut scilicet semetipsum adjuvet, ut illi transtulerunt. Uniformiter autem omnes significant, peccatores plerisque defectu poenitentiae in aeternum perire ac suae sibi damnationis causam existere, dum nimirum tam necessariam salutis remedium procrastinando de die in diem differunt, donec morte praeventi, et cum minime cogitant ejus falce succisi impenitentes occumbunt.

21. QUI AUTEM RELIQUI FUERINT AUFERENTUR EX EIS : MORIENTUR, ET NON IN SAPIENTIA, — q. d. Reliqui, id est impiorum posteri, scelerrum non minus quam possessionum ac latifundiorum patrum heredes, qui pravis majorum vestigiis insistant, similiter praematura morte succidentur, et insipientie stoliditatisque suae condignas penas dabunt aeterno supplicio puniendi : id ipsum quoque David inculcat dicens Psal. xxxvi, 40 : « Reliquie impiorum peribunt, » quia nimirum cum opibus et peccatis penas quoque peccatorum hereditabunt, nec quidquam eis boni reliquum erit, cum omnia in concupiscentiis suis sceleribusque consumpserint. Excepit itaque his verbis Eliphaz primam partem sermonis sui, oraculo, ut jactat, sibi revelati, quo significat peccatores subito e medio tolli, et cum minime putant ad infernum detrudi sempiternis ignibus excrucianos ; posteritatem vero ipsorum adinstar pravae herbae pariter exterminari ac stirpibus radicari : qua ratione haud obscure Jobum a

Inferna tentatio sensim hominem consumit.

Exterior tentatio plerumque subito hominem destruit.

Impii quibus subveniunt non valent.

Impiis deletis dens ser. vult justos.

Vers. 21. Impiorum a posteriori cito peccati.

Dens humilis est giberi. git.

Reliqui pro posteritibus.

summa felicitate ad extremam usque miseriam repente deturbatum ejusque liberos inopinato plane interitu consumptos quasi gentem stolidam vitaeque indignam saggilat. Ita Lyranus et Joannes a Jesu Maria quoque locum hunc exponunt, ubi notandum obiter, ea quae hac tota revelatione seu potius elisione Eliphaz sibi manifestata proficitur, in Jobum et ejus liberos, quorum vita virtutibus prorsus singularibus et eximiis semper resplendit, minime quadrare, adeoque ipsis ab Eliphazo perperam accommodari ; sententias tamen per se verissimas gravissimasque complecti, quae ad salutarem Dei timorem peccatoribus inculcandum perquam opportune videantur.

Alii aliam eamque contrariam hujus loci adferunt interpretationem, putantes hic de viris probis sermonem institui, ut sit sensus : Qui autem, impiis jam e medio sublatis, reliqui fuerint ipsis supersites, auferentur ex eis, id est ab iis segregabuntur (scilicet tanquam agni ab hœdis, sicut triticum a palea et aurum a scoria) et morientur quidem (nam piis pariter et impiis moriendi necessitas incumbit) sed non in sapientia : quoniam illorum sapientia et pietas non peribit in aeternum, nec interitum subibit, q. d. Impii quidem cito et repente succidentur, et postquam subito et quasi momento brevissimo successi fuerint, aut brevi aut exiguo tempore, sed tota aeternitate gravissimis tormentis cruciabuntur ; reliqui vero, scilicet justi et humiles, qui iniquorum et superborum hominum actibus non consenserunt, sed contrarium prorsus vite institutum tenerunt, ab illis auferentur, ne ipsorum cladibus et calamitatibus simul involvantur, et ad magnam gloriam provehantur ; et cum mors naturalis ipsis acciderit, eorum sapientia non delebitur, nec unquam excidet : ita S. Gregorius lib. V Moral. cap. xxxix hunc locum interpretatur dicens : « Quos alios reliquos nisi hujus mundi despectos accipimus ? quos dum praesens saeculum ad nullius gloriae usum eligit, quasi minimos indignosque derelinquit. Sed mundi reliquos auferere Dominus dicitur, quia despectos hujus saeculi eligere dignatur, Paulo attestante, qui ait : « Non multi sapientes secundum carnem, » etc. ; quae veritatem *ibid.* fusus idem S. Pater prosequitur, et quibusdam Veteris Testamenti exemplis illustrat. Verum istiusmodi sensus magis mysticus quam literalis est, licet divus Thomas, et Glossa, et Sanctus noster alicui hanc D. Gregorii sententiam littere accommodent et sequantur.

Tertia est Pineda nostri sententia putantis per reliquos, vocem proprietate servata, potentissimos et locupletissimos quosque intelligi, qui tandem justas superbie stultitiaeque suae penas luant, ita ut Eliphaz significet nihil omnino prodesse impiis excellentiam dignitatis aut opum maximarum affluentiam, quae supra reliquos mortales efferuntur, quo minus tandem justo Dei judicio bonis omnibus exuti aeternis ignibus cruciandi

addicantur : quem sensum licet hujus textus germanum esse asserat Pineda, prima tamen Lyranii expositio, uti simplicior, ita littere congruentior videtur ob rationes superius allatas, quare ab illa minime recedo. Septuaginta denique hunc locum nonnihil aliter interpretant vindictam Dei per ventum exprimentes, quo flores exsiccantur, auferuntur et convelluntur : sic enim habent, *αυφαιροντες τας αριους, και επροβαλον : απολασθη, καχα το υι ελυσ αιουσις αειρας, ανυσφυσθη ενιμ εις, et exaruerunt : interierunt, quia non habent sapientiam ; quemadmodum etiam sup. vers. 9 hujus capitis dicuntur seculi flante Deo perisse, qua metaphora eleganter declaratur, quam facile Deo sit impios perdere cum voluerit. Haud enim magno apparatu bellico, aut militum instructo opere, aut copioso exercitu opus habet, siquidem illo tantum volente, flante, aut jubente plecurum et exterminantur mortales, nulla iis vitandi ictus aut repellendi relicta potestate. At ne quisquam objiceret, Deum, imperio libitaeque suo cuncta moventem et gubernantem, temere atque indicta causa hominibus irasci, aut iis penas infligere, idcirco negat hinc sine certa ratione consilii accidere, sed ideo evenire hominibus, quia non habent sapientiam, id est quia Deum non timeant aut reverentur : nam Psal. cx, 10 « initium sapientie timor Domini : » ita Olymiodorus in Caten. Græc.*

Ceterum circa ea quae huc et sequentibus hujus libri capitibus in proluxa cum Jobo disputatione ab Eliphazo ceterisque amicis adferuntur queri solet, quam eorum dicta obtineant auctoritates, praesertim quoad illas sententias, de quibus inter illos et Jobum convenit ; quibus alicui quidem canonicam tribunt auctoritatem, eo quod ut tales ab aliis hinc inde in Scripturis extra controversiam canonicis citentur, ac confirmationis loco adhibeantur ; ut patet ex loco Apostoli I Corinth. ii, 19 sub initium hujus capitis ad versus primi expositionem allato, et aliis Scripture locis a Pineda nostro in annot. praevia ad cap. iv recensitis. Verumtamen cum, ut superius annotavimus, illa quaecumque adferant haudquaquam a Spiritu Sancto excitante, et illuminante, aut peculiariter dirigente vel assistente dictata sint, quin potius ab ipsomet diabolo, qui gravissimas illis ad Jobum magis affligendum sententias suggererat, inspirata videantur, canonicam iis (praesertim prout ab ipsis processerunt) auctoritatem arrogandam minime censo ; quandoquidem ad id quod falsum erat approbandum assumantur ; quapropter etiam in fine libri reprehenduntur. Continent nihilominus veritatem certam, et Scripture auctoritati proximam, at argumentum probat, quoniam a Deo implicite probat videntur : nam si quando aberrant statim illos refutat Job, et a Deo arguantur, nosque illorum erratis erudimur et admonemur. Quomodo familiariter illos cum Deo locutos fuisse satis patet ex cap. v, vers.

Deo facti le est impius dilect.

Quam auctoritatem habebant dicta amicorum Job.

